

KURAM VE EYLEM YÖNÜYLE
DİN EĞİTİMİNİN
TEOLOJİK VE FELSEFİ TEMELLERİ

- SEMPOZYUM -

8 - 9 MAYIS 2009
MERAM / KONYA
KONEVİ KÜLTÜR MERKEZİ

KONYA İLAHİYAT DERNEĞİ YAYINLARI

Yayın No: 5

Kongre / Sempozyum / Toplantı: 4

Kuram Ve Eylem Yönüyle Din Eğitiminin

Teolojik Ve Felsefi Temelleri

8-9 Mayıs 2009

KONYA

1. Baskı: *Mayıs 2010, Konya*

ISBN: 978-975-01799- 5- 2

Tertip Komitesi:

Prof. Dr. Ahmet Önkal (Başkan)

Prof. Dr. Abdullah Özbek

Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu

Doç. Dr. Muhiddin Okumuşlar

Fatih Aslan

Redaksiyon:

Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu

Düzeltili:

Fatih Aslan

Dizgi/sayfa düzeni/kapak:

Muhiddin Okumuşlar

Baskı/cilt:

Sebat Ofset Matbaacılık

Tel:0.332.3420153 Fax:0.332.3423780

www.sebat.com / sebat@sebat.com

2. TEBLİĞ

POPÜLER KÜLTÜRÜN

DİN EĞİTİMİNE YANSIMALARI

Dr. Ayşe Zişan FURAT
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Toplumlarda yaşanan sosyo-kültürel değişimler, çok farklı açılardan birey hayatında etkili olurlar. Bu değişimler bir taraftan bireylerin algılarının şekillenmesini sağlarken diğer taraftan da kültürel biçimlerin değişmesi ve yeniden kazanmasında rol oynarlar. Tarihin her safhasında bu tip değişimlerin mevcudiyetinden bahsetmek mümkünse de, özellikle geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren kitle iletişim araçlarının etkin bir şekilde kullanılmaya başlanması dünyayı Marshall McLuhan'ın tabiriyle bir "global köy" haline getirmiş ve bu değişimlerin etkilerinin daha geniş alanlarda gözlemlenebilmesine yol açmıştır. Kitle iletişim araçlarının bireyler ve toplumlar arası iletişimi hızlandırırken, aynı zamanda popüler kültür biçimlerinin global ölçekte üretimi, yayılması ve yaygınlaşmasında da etkin rol oynadığı anlaşılmıştır¹. Günümüzde halen etkin bir şekilde kullanılmaya devam eden bu araçların sunduğu imkânlar müzik, sinema, spor veya moda gibi bir popüler kültür biçimi, çok kısa bir süre içerisinde farklı sosyo-kültürel yapılara sahip toplumlarda da yer edinebilmesini olanaklı kılmaktadır. Bu şekilde yaygın bir dolaşım süreci ile popüler kültürün insan hayatında kapladığı yer, toplumların gerek kendi ürettiği gerekse ithal ettiği biçimlerin, toplumun dinamiklerinden soyutlanamayacak bireyin kimlik, anlayış veya algılayışının oluşmasında, diğer bir ifadeyle bireyin toplumsallaşmasında (toplum içindeki eğitiminde) aktif unsurlar haline gelmesini sağlar.

Bu noktada konumuz açısından sorulabilecek temel sorulardan bir tanesi de, özellikle günümüz popüler kültüründe dini sembol ve imgelerin yaygın bir şekilde dolaşımının, pek çok farklı alanla birlikte bireylerin dini algı, anlayış ve davranışlarının şekillenmesini de kendisine konu edinen din eğitimi bilimi tarafından nasıl değerlendirilebileceğidir. Kendisine temel olarak bu soruyu konu edinen tebliğimizde, öncelikle popüler kültürün ne olduğu üzerinde genel hatlarıyla durularak, popüler kültürün

¹ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, *Popüler Kültür ve İletişim*, Ankara, Erk Yayınları, 2005, s.103. Ayrıca kitle iletişim araçlarının sosyolojik bir tahlili için bkz. *Mass Media and Social Change*, ed. Elihu Katz, Tamas Szecsko, Sage, 1981.

neden ve nasıl din eğitiminin ilgi alanına girdiği sorularından hareketle konunun din eğitimi alanındaki yansımaları ele alınmaya çalışılacaktır.

1. POPÜLER KÜLTÜR

Temelde “halka ait” anlamı taşıyan popüler kelimesi, latince “popularis”ten türemiştir². Her kavramda olduğu gibi, popülerin tanımlanmasında da yaşanan sosyo-kültürel değişimler etkin bir rol oynamış ve özellikle sanayi devrimi sonrasında kavram “insanların çoğu tarafından sevilen ve tercih edilen” anlamı kazanmıştır³. Popüler kültürün tanımlanmasında ise, her ne kadar kavram konusunda günümüzde ortak kabul edilen bir tanımdan bahsetmek mümkün görünmese de, yapılan tartışmalarda popüler kültürün kim tarafından ve nasıl üretildiği sorusuyla yakın ilişkili olan bu iki tanımın belirleyici rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda özellikle Frankfurt Okulu ve takipçileri, popüler kültürün kültür endüstrileri tarafından üretildiği ve modern dünyada kültürün bir tüketim kültürü haline geldiğini ifade ederek, popüler kültürü yukarıdan aşağıya doğru dayatılan bir kültür formu şeklinde tanımlamaktadırlar⁴. Diğer taraftan İngiliz Kültür Çalışmaları’nın temsilcilerinden Stuart Hall, popüler kültürün iktidar ile halk arasındaki bir mücadele zemininde oluştuğunu savunmaktadır. Dolayısıyla popüler kültür, bir taraftan yönetici sınıfın izlerini taşıırken bir taraftan halkın buna karşı direnişini sembolize eder⁵. Popüler kültüre nispeten daha olumlu yaklaşanlara göre ise, popüler kültürün kökeni halktan gelir ve kültür endüstrileri tarafından üretilen ise kitle kültürüdür. Bu bağlamda özellikle John Fiske iki kültür formu arasındaki farkı ortaya koyarak popüler kültürün egemen güçlere karşı tepki içerisinde şekillendiğini savunur⁶.

Kuşkusuz burada konumuzun sınırlarını aştığından dolayı, popüler kültür ve iktidar arasındaki ilişkiler konusunu detaylı bir şekilde ele almamız mümkün olmasa da, iki husus üzerinde durmak gereklidir. Bunlardan birincisi daha önce de dile getirildiği üzere popüler kültürün günümüzde etkin olarak kullanılan kitle iletişim araçları bağlamında şekillendiği ve ileride verilecek örneklerde de görüleceği gibi bu araçların günümüzde adeta popüler kültürün şekillenmesindeki en aktif unsurlardan bir tanesi haline geldiğidir⁷. İkinci husus ise, yukarıda bahsedilen her iki

2 C.G. Gepp, ve A.E. Haigh, *A Latin-English Dictionary*, Longmans, 1936, s. 411.

3 Bu konudaki tartışmalar ile ilgili bkz. Meral Özbek, *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, İstanbul, İletişim, 1991, s. 81. Ayrıca bkz. Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, İstanbul, Dem Yayınları, 2004, s.46-52; Tim O’Sullivan, John Fiske, *Key Concepts in Communication and Cultural Studies*, Routledge 1994, s. 231.

4 Özbek, a.g.e., s.64-67.

5 Stuart Hall, Martin Jacques, *Yeni Zamanlar*, İstanbul, Ayrıntı, 1995, s.98. Stuart Hall’ın fikirleri ile ilgili eleştiriler için bkz. David Rowe, *Popüler Kültürler, Rock ve Sporda Haz Politikası*, İstanbul, Ayrıntı, 1996, s.21.

6 John Fiske, *Understanding Popular Culture*, Routledge, 1991, s. 21.

7 Bazı araştırmacılar günümüzde kitle iletişim araçları ile kitle kültürünü yer değiştiren kavramlar olarak kullanılmaktadırlar. Özbek, a.g.e., s.82. Kitle iletişim araçlarının popüler

durumda da, yani ister yukarıdan aşağıya dayatılan bir kültür formu olsun, isterse aşağıdan yukarıya doğru bir tepki şeklinde gelişen bir hareket olsun, popüler kültür günümüzde "modern insanın" yaygın yönelimlerini yansıtmakta ve belirlemekte olduğudur. Bu da onun bireyin toplumsallaşma sürecindeki etkisine işaret eder. Dolayısıyla konu bütünlüğünü sağlayabilmek adına, her ne kadar bazı sorunlar içeriyorsa da, popüler kültürü "insanların çoğu tarafından kabul edilen ve ifade edilen düşünce ve davranışlar" olarak tanımlayarak din eğitimi ve popüler kültür arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşmak daha faydalı olacaktır⁸.

2. EĞİTİM

Genellikle "bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve/veya kasıtlı olarak istendik değişimler meydana getirme süreci" olarak ifade edilen eğitim⁹, tanımdan da anlaşılacağı üzere toplumsal açıdan iki farklı boyutu içerir. İlk boyutuyla toplumun içerisindeki temel değer ve kurumlar arasından faydalı olanları bir sonraki nesle aktararak; diğer taraftan da toplumda bozulma ve değerlerin kaybı gibi bir durumla karşılaşıldığında kültürü yenileyerek toplumun yapısını korur¹⁰.

İkinci boyutuyla ise eğitim, bireylerin toplumsallaşma sürecine işaret eder. Bu bağlamda da "insanların içinde yaşadıkları toplumun değerlerini, bilgilerini, becerilerini öğrenip kendilerinden sonra gelen nesillere öğretmeleri" şeklinde tanımlanabilir¹¹. Dolayısıyla eğitimi, eğitim politikaları tarafından belirlenen bilgi ve davranışların istenilen şekliyle aktarılması ve/veya toplum tarafından kabul gören görüşlerin yaygınlaştırılması gibi amaçlar doğrultusunda yürütülen kasıtlı eğitim faaliyetleriyle sınırlandırmak mümkün değildir¹². Kaldı ki, insan doğduğu andan itibaren kendisi farklı sosyal çevrelerde bulur ve bu çevreler onun için adeta bir eğitim ortamı oluşturur. Sosyal bir varlık olan insan, farkına varmadan dış dünyayla kurduğu iletişim sonucunda dünya görüşünü veya hayata bakış açısını oluşturacak/değiştirecek pek çok bilgi edinir ve bunları yaşamına

→ →

kültür üzerindeki etkisi ile ilgili olarak ayrıca bkz. Ali Erdem Akgül, *Popüler Kültür- Televizyon İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2006; Zeynep Ayaşlı, *Televizyonun Popüler Kültürü Oluşturma ve Yayma Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

⁸ Barry Reay, *Popular Cultures in England, 1550-1750 London*, Longman, 1998, s. 1.

⁹ Eğitim konusunda kavramsal tartışmalar ile ilgili olarak bkz. Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 11. Baskı, Ankara 1997, s.2-10.

¹⁰ M. Akif Sözer, "Eğitimin Toplumsal Temelleri", *Eğitim Bilimine Giriş*, ed. Emin Karip, Ankara, Pegem A, 2007, s.163.

¹¹ O. Ozankaya, *Toplum Bilimine Giriş*, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1977, s.215.

¹² Eğitimin kapsamlı bir tanımı için bkz. P. J. Hills (Ed.) *A Dictionary of Education*, London, Routledge, 1982, s.137-138.

aksettirir¹³. Dolayısıyla yaygın eğitim veya informal eğitim olarak adlandırılan, amaçlı ve planlı olmadan yaşam süreci içinde kendiliğinden oluşan bu süreç, bireyler arası ve/veya birey ile toplum arasındaki ilişkiler çerçevesinde şekillenir¹⁴.

3. DİN EĞİTİMİ VE POPÜLER KÜLTÜR ARASINDAKİ İLİŞKİ

Din eğitimi, eğitim kavramından yola çıkarak tanımlanırsa, çok genel bir ifadeyle “bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci”dir¹⁵. Her ne kadar bu tanımlama okul ve okul dışı eğitim kurumlarında sürdürülen eğitim faaliyetlerine işaret ediyor gibi görünüyorsa da, yukarıda da belirttiğimiz hususlara dayanarak din eğitiminin de iki farklı düzlemde ele alınabileceği anlaşılmaktadır¹⁶. Dolayısıyla okul ve okul dışı kurumlarda sürdürülen bu kasıtlı eğitim faaliyetlerinin yanı sıra, hayatın içerisinde insanların kendi kişisel tecrübeleriyle veya dış dünya ile kontakları sonucunda edindikleri dini bilgi, davranış veya tutumların hepsi aslında onların dini eğitimlerinin bir parçasını oluşturur. Popüler kültürün insan hayatındaki etkin yeri de göz önünde tutulduğunda, popüler kültür biçimlerinin insanların farkına bile varmadan onların din eğitiminde etkin bir rol oynayabileceği anlaşılır. Bu bağlamda din ve popüler kültür arasındaki ilişkilere ve popüler kültürün insanların dini algıları üzerindeki nasıl etkiler oluşturabildiği ile ilgili örneklere bakmak konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Bu ilişkileri din eğitimi bağlamında üç temel başlık altında toplamak mümkündür:

a. Dini Grupların Popüler Kültürü Bir Araç Olarak Kullanması

Daha önce de dile getirildiği üzere, geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren iletişim teknolojilerinde kaydedilen ilerlemelerle birlikte istenilen mesajlarının çok kısa süreler içerisinde dünyanın bir ucundan diğer ucuna kadar ulaştırılabilmesi, aynı zamanda bu araçların dünya çapında bir popüler kültürün oluşmasında etkin rol oynadığının fark edilmesini sağlamıştır. Popüler kültür öğeleriyle dini mesajın geniş kitlelere ulaştırılabilme imkânı da doğal olarak yüzyılın başından itibaren çeşitli dini grupların

¹³ Planlanmış bir eğitim süreci dışında da olsa, bu öğrenmeler çoğu defa onlar üzerinde çok daha etkili olabilmektedir Detaylı bilgi için bkz. T. Edward Hall, *The Silent Language*, Foucett, 1959, s.70.

¹⁴ Eğitim bilimleri literatürüne bakıldığında bu konuda bazı kavramsal tartışmaların bulunduğu görülmektedir. Bu tartışmalarla ilgili olarak detaylı bir inceleme için bkz. Ayşe Zişan Furat, *Yetişkinlerin Yaygın Din Eğitiminde Televizyonun Yeri ve Fonksiyonları, (İstanbul Örneği), - Sır Dizileri ve Dini Programlar-*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s.32-38. Ayrıca kavramların farklı tanımları için bkz. Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, İstanbul, M.E.B., 2000, s.1180-81; Yahya Çıkkı, “Eğitimle İlgili Temel Kavramlar”, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, ed. Kadir Keskinliç, Ankara, Pegem A, 2007, s.7-8; Temel Çalık, “Eğitimle İlgili Bazı Kavramalar”, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara, Nobel, 2006, s.17-18.

¹⁵ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara, Pegem A Yayınları, 2002, s.23.

¹⁶ Tosun, a.y.

ilgisini çekmiş ve bu alana yönelmelerine yol açmıştır. Bu bağlamda çarpıcı örneklerden bir tanesi Televanjelik grupların faaliyetleridir.

Amerika'da 1970'lerden itibaren Hıristiyan mesajın geniş kitlelere iletilmesi amacıyla çalışmalarına başlayan Televanjelik akımlar, kısa bir zaman içerisinde bir yayın ağı oluşturarak, özellikle kablolu yayımlarla dünyanın her köşesine ulaşma imkânı bulmuşlardır¹⁷. Bu hedef doğrultusunda özellikle dini tecrübeler, kişisel sorunlar ve güncel tartışmaları dramatik sunum teknikleriyle süsleyerek insanların iç dünyalarına seslenip onları etkilemeye çalışan bu akımların, temel karakterleri olan tele-vaizler kısa sürede Amerika'nın popüler kültürleri haline gelmişlerdir (örn. Billy Graham, Oral Roberts, Jimmy Swaggart, Jerry Falwell). Her ne kadar bu akımlar özellikle ticari anlamda çeşitli skandallara konu olmuş ve televanjelik akımların dini ticari bir meta halinde sunulmasına yol açtıkları gibi pek çok eleştiriye konu olmuşlarsa da, bu yayınlar uzun süre insanlar tarafından ilgiyle izlenmiş ve insanların dini yaklaşımlarının şekillenmesinde de aktif rol oynamışlardır. Kaldı ki yapılan araştırmalarda bu yayınların özellikle Amerikan dindar orta sınıf Protestanları üzerinde etkili olduğu ve bu kesimin kilise gitme alışkanlıklarını değiştirdiği anlaşılmıştır¹⁸.

Benzer örnekler, en yaygın popüler kültür biçimlerinden bir tanesi olan müzik sektöründe de görülmektedir. Yine 1970'lerde seküler eğlence sektörüne bir alternatif olarak gelişen Hıristiyan müziği günümüzde pek çok farklı müzik türüne yayılmış durumdadır. Genç nesile Hıristiyan mesajının ulaştırma amacıyla kurulan bu gruplar müzik piyasasında satış rekorları kırmakta ve yapılan araştırmalara göre Hıristiyan pop müzik gruplarının insanların televanjelik akımlara benzer bir şekilde kiliseye devam alışkanlıklarını değiştirdiği ve inancı daha bireysel bir düzlemde algılamalarında etkili olduğunu görülmektedir¹⁹. Zaman içerisinde ekonomik sıkıntılarla da beraber Hıristiyan müziği giderek popülerleşmiş ve giderek inanç yerin, sevgi gibi daha geniş kesimlere ulaşabilen mesajlar üzerine yoğunlaşmaya başlamış ve bu bağlamda önemli eleştirilere konu olmuşlardır²⁰.

¹⁷ Televanjelizmin gelişimi ile ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Razelle Frankl, *a.g.e.*; William F. Fore, *Television and Religion: the Shaping of Faith, Values and Culture*, Mineapolis, Augsburg, 1987, s.72-115; Janice Peck, *The Gods of Televangelism, The Crisis of Meaning and the Appeal of Religious Television*, USA, Hampton, 1993.

¹⁸ Bu konuda detaylı bir inceleme için bkz. Michael F. Korpi, Kyong Liong Kim, "The Uses and Effects of Televangelism: A Factorial Model of Support and Contribution", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1986, 25 (4), 410-423. Ayrıca Gary Gaddy ve David Pritchard, "When watching religious TV is like attending church", *Journal of Communication*, 1985, 35 (1), s.123-131.

¹⁹ William D. Romanowski, "Evangelicals and Popular Music", *Religion and Popular Culture in America*, ed. Bruce David Forbes, Jeffrey H. Mahan, University of California Press, 2005, s.107. Hıristiyan Müzik Endüstrisinin 2001-2002 yıllarındaki satış oranları için bkz. "Contemporary Christian /Gospel Music Industry Overview", 2001-2002, (Çevrimiçi) <http://www.cmta.com/facts.pdf> (Son erişim tarihi: 01.03.2009).

²⁰ Romanowski, *a.g.m.*, s.103-122.

Ülkemizde de bazı dini grupların yayın hayatına atıldığı veya fikirlerini yaygınlaştırmak amacıyla çeşitli girişimlerde buldukları söylenebilirse de, bu durumun Batı dünyasındaki akımlara eşdeğer olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla bu örnekler farklı sosyo-kültürel yapılara sahip kültürlerde benzer oluşumların ortaya çıkacağı anlamına gelmiyorsa da, popüler kültürün dini gruplar tarafından dikkate alındığı ve kullanılabildiğini göstermeleri açısından önemlidir.

b. Popüler Kültürde Dinin Konu Edilmesi

Dini gruplar bu örneklerde olduğu gibi popüler kültürü mesajlarını iletmede bir araç olarak kullanabilirlerken, günümüzde sinemalardan, reklamlara, moda, bilgisayar oyunlarına, pop müziğe ve çizgi romanlara kadar pek çok popüler kültür biçiminde dinin farklı şekillerde konu edildiği görülmektedir. Din bu ürünlerde bazen bir eleştiri malzemesi veya eğlence unsuru olarak kullanılabilirken, bazense "ticari kaygılar"la bir meta haline dönüştürülebilme, bazense belirli politikalar çerçevesinde yorumlanabilmektedir.

Türk sineması bu farklılaşmaları göstermesi açısından güzel bir örnek teşkil eder. "Din" ve "din adamı" imajı Türk sinemasında bir dönem, "gericilik, sahtekârlık" ile eşdeğer olarak tutulurken, özellikle 1960 ve 70'lerde dini içerikli sinemaların marketteki değerinin farkına varılarak, yoğun bir dini film furyası başlamıştır²¹. Yine yakın tarihlerde Türk sinemalarına giren Hollywood filmlerinin neden olduğu milli, ahlaki ve dini çöküş bir tepki olarak ortaya çıkan "milli sinema" akımı, Türk Sinemasının ilk defa dini filmlerin görülmesini sağlamış ve uzunca bir süre de etkinliğini sürdürmüştür²². Günümüzde ise din konusundaki ilgi daha ziyade televizyona kaymış gibi görünmektedir. Ramazan ve dini günlerde televizyon kanallarının yoğun dini içerikli yayınlara yer vermesi ülkemizde bir klişe haline gelmişken, son dönemlerde özellikle popüler televizyon dizilerinde dini içerikli konu, kavram ve temalara verilen yerdeki artış da dikkat çekicidir. Bu noktada akla gelen ilk örnekler "Ekmek Teknesi", "Kurtlar Vadisi" ve "Sırlar Dünyası" gibi yapımlardır. İlk iki örnek Türk sosyo-kültürel yapısının milli ve kültürel değerlerine yaptığı vurgularla ön plana çıkarken, son örnekte dini içerik daha ağırlıklı bir şekilde hissedilmektedir.

1996 sonrasında Türk televizyonlarında görülmeye başlayan "sır dizileri" isimli bu yapımlar, popüler kültürün insanların din algılarında nasıl etkili olabileceğini anlamak açısından ilginç bir örnektir. 2004 yılı sonrasında aldıkları yüksek izlenme oranlarıyla farklı televizyon kanallarına yayılmaya başlayan bu diziler, temelde insanların gerçek hayatta yaşadıkları veya yaşayabilecekleri "sıra dışı olayları" ekranlara taşıyarak izleyicilerin

²¹ Dini içerikli filmlerin Türk sinemasındaki yeri için bkz. Ömer Menekşe, "Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı", *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi* (05-07 Kasım 2004), s. 45-66.

²² Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Salih Diriklik, *Fleşbek, Türk Sinema-TV'sinde İslami Endişeler ve Çizgi Dışı Oluşumlar*, 1. cilt, İstanbul 1995, s.17-176.

ibret almasını amaçlamaktadır. Her ne kadar bu programların popülaritesinin nedenlerinin arkasında çeşitli ekonomik ve sosyal sıkıntılar, insanların ekranlarda görülen şiddet ve ahlaki çöküşü sembolize eden yayınlara karşı bir arayış içerisinde olmaları gibi hususların yattığı söylenebilirse de, bu nedenler bu programların insanların özellikle dini algıları üzerinde etkili olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Kaldı ki yapılan bir araştırmada, bu tip yapımları izlemenin, insanların ilahi müdahale, ilahi adalet, ahlak ve dünya algılarının değişmesinde etkili olduğu anlaşılmıştır²³. Anlatımlarda insanların yaptıkları eylemlerin sonuçlarını bu dünyada ve sıra dışı bir şekilde aldıkları kurgusunun üzerinde yoğun bir şekilde durulmasının insanları pasif bir dindarlığa iletebileceği görülürken; aynı durumun yoğun beklentiler oluşmasına neden olabileceği ve bu beklentilerin tatmin edilmemesi durumunda da ümitsizliğe ve bunun sonucunda da Allah'a karşı bir güvensizliğe ve inkâra kadar gidebilecek bir yolu açabileceği anlaşılmaktadır. Yine benzer bir şekilde çocuklar üzerine yapılan bir araştırma ekranlarda yoğun olarak gösterilen sır, gizem, büyü temalı diziler ve çizgi filmlerin çocukların dini tasavvurları üzerinde sapmalar meydana getirdiğini göstermiştir²⁴.

Dinin popüler kültürde kullanılmasına ilişkin diğer bir boyutu ise politika, din ve popüler kültür arasındaki ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir²⁵. Ülkemizde de yoğun ilgiyle izlenen Hollywood filmlerinde, bazı istisnalarla beraber, sıklıkla görülen negatif İslam ve Müslüman imajı bu bağlamda insanların "İslam" konusundaki fikirlerinin şekillenmesinde etken bir faktör haline gelmiştir²⁶. Özellikle 11 Eylül sonrasında eğlence sektörünün yanı sıra haber sektöründe de "Batı ve İslam dünyasının karşıt güçler" olduğu söyleminin altının çizilmesi, Batı'da İslam'ın fundemantalist, radikal, ekstremist bir "terör" dini olduğu fikrinin yayılmasına neden olmaktadır²⁷. Bununla beraber günümüzde bu yanlış imajın farkında olan bazı eleştirilerin yapılmaya başlanmış olması umut verici olsa da, bunların insanların düşünceleri üzerinde ne kadar etkili olduğu

²³ Furat, a.g.t., s.265-299.

²⁴ Abdülkerim Bahadır, "Çocukluk Dönemi Din ve Değer Yapılanmasında TV Yayınlarının Olumsuz Etkileri ve Çözüm Önerileri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 20, yıl: 2005, s.29-63.

²⁵ Bkz. Stewart Hoover, *Religion in Media*, Routledge, 2006, s.233-263.

²⁶ Bu konudaki bir değerlendirme için bkz. Anton Karl Kozlovic, "Popüler Hollywood Filmlerinde İslam ve Müslüman İmajı", *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi* (05-07 Kasım 2004), Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005, s.69-97. Ayrıca bkz. Rubina Ramji, "Representations of Islam in American News and Film: Becoming the "Other", *Mediating Religion: Conversations in Media, Religion and Culture*, ed. J. Mitchell ve S. Marriage, Lonra, T&T Clark, s.65-72.

²⁷ Yapılan çalışmalar aslında bu bakış açısının 11 Eylül öncesinde de yaygın olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Bkz. Bülent Keneş, *Batı Medyasında İslam İmajı*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998. Bu da doğal olarak etkisini en çok müslümanların azınlık olarak yaşadığı bölgelerde göstermektedir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Heiner Bielefeldt, *Das Islambild in Deutschland, Zum öffentlichen Umgang mit der Angst vor dem Islam*, Deutsches Institute für Menschenrechte, Berlin, 2008.

ayrı bir soru işaretidir²⁸.

Bir taraftan popüler kültürde din bu şekilde açık bir şekilde kullanılırken, diğer taraftan açık bir referans içermeden dine yapılan imalar da söz konusudur. Son dönemlerde yaygınlaşan apokaliptik edebiyat ve sinema bu duruma güzel bir örnektir. Özellikle “iyi ve kötü” arasındaki mücadele, dünyayı “son” dan kurtaracak Terminatör veya Neo gibi bir “kurtarıcı figürünün” üzerinde yoğun bir şekilde durulması, insanların “kurtuluş” ve “son” algılarının değişmesinde etkili olabilmektedir. Bu konudaki çalışmalar bu tip yapımlarla, dini temelli hikâyelerin içlerinin boşaltılarak sekülerleştirildikleri ve “insan” merkezli bir kurtuluş fikrini yaydıkları üzerinde durmaktadır²⁹.

Bu bağlamda diğer bir örnek ise, günümüzde ülkemiz kanallarında da yayınlanan doğaüstü konulara ağırlık veren dizilerdir (örn. X-files, Buffy the Vampire Slayer, Supernatural). Bu dizilerde dünyanın sonu, melekler ve şeytanlar arasındaki mücadele, kötü ruhlar, şeytanlar gibi doğaüstü varlıkların insan hayatlarına etkileri gibi konuların üzerinde ağırlıklı durulması, özellikle Amerika’da bu programları yoğun olarak izleyen gençlerin dini algılarında nasıl bir değişiklik olduğunu sorusunu gündeme getirmiştir. Yapılan araştırmalar bu tip programların gençlerin din ve mistisizm arasındaki ilişkiyi sorgulamalarına neden olurken, aslında etkilerin gençlerin yetiştirilişleri ve sosyo-kültürel çevreleriyle ilişkili bir şekilde farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur³⁰. Bu da, özellikle bu şekilde kasıtlı bir din eğitimi amacıyla hazırlanmayan programların izleyiciler üzerindeki etkilerinin onların sosyo-kültürel ve dini altyapılarından bağımsız olarak değerlendirilmenin mümkün olmayacağıdır³¹.

c. Popüler Kültürün Dinin Toplumsal İşlevlerini Yerine Getirmesi

Popüler kültür ve din arasındaki ilişkinin diğer bir boyutu, popüler kültürün dini anlamı ile ilişkilidir³². Özellikle Batı dünyasında dinin insan hayatındaki yerinin giderek azalması ve sekülerleşmeyle beraber dinin kamusal alandaki otoritesini yitirmeye başlamasıyla beraber, insanlar din aracılığıyla tanımladıkları anlam, kimlik ve toplum ruhunu popüler kültür araçlarında bulmaya başlamışlardır³³. Farklı sosyo-kültürel yapıya sahip toplumlarda farklı şekillerde tanımlanabilecek olan bu durum araştırmacılarca genellikle dinin toplum içerisindeki işlevlerinin popüler kültür tara-

²⁸ Mark Silk, “Islam and American News Media Post September 11”, *Mediating Religion: Conversations in Media, Religion and Culture*, ed. J. Mitchell ve S. Marriage, Londra, T&T Clark, s.73-82.

²⁹ Muhammed Veysel Bilici, “Hollywood Filmlerindeki Apokaliptik Temalar: Sinema, Popüler Kültür ve Din”, *Milel ve Nihal*, cilt 4, sayı 2, Mayıs-Ağustos 2007, s.159-160.

³⁰ Araştırmancının sonuçları için bkz. Lynn Schofield Clark, *From Angels to Aliens, Teenagers, the Media and the Supernatural*, Oxford University Press, 2003, s.224-236.

³¹ Martin Laube, “Himmel- Hölle – Hollywood”, *Religiöse Valenze im Film der Gegenwart*, ed. Martin Laube, Münster, Hamburg, 2002, s.17.

³² Detaylı bilgi için bkz. Forbes, Mahan, a.g.e., s.14-15.

³³ Sean McCloud, “Popular Culture”, *Encyclopedia of Religion, Communication and Media*, Routledge 2006, s.334.

findan üstlenilmesi şeklinde değerlendirilebilmektedir³⁴. Burada tüm bu hususları detaylı bir şekilde değerlendirmek çalışmanın sınırlarını aştığından dolayı, sadece genel bir tablo çizilmesiyle yetinilecektir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar özellikle dinin üç temel fonksiyonu üzerinde durmaktadır.

Bunlardan birincisi dinin sosyal bütünlüğü sağlama işlevidir. Din ortaya çıktığı ve kökleştiği andan itibaren inançlar, normlar, değerler ve adetler vs. aracılığıyla toplum içerisinde yaşamaya başlar ve toplumun sosyal varlığı ile kaynaşarak toplum fertleri için birleştirici bir rol üstlenir³⁵. Günümüzde ise, popüler kültür toplum içerisinde ortak kodlar üreterek bu bütünlendirici rolü üstlenmiş görünmektedir. Bu durumun en güzel örnekleri de sporda görülür. Spor kulüpleri, bu bağlamda hem maçların bir ritüel havasında birleştirici bir işlev üstlenmesini hem de ortak bir taraftar kimliği oluşturarak insanlar arasında aidiyet fikrinin oluşmasında etkin bir rol oynamaktadırlar³⁶.

Dinin insan hayatındaki diğer bir işlevi hayatı anlamlandırmasıdır. Geertz'in ifade ettiği üzere, dinler çeşitli mit, anlatı ve semboller aracılığıyla insanların kendi kimliklerini, anlamlarını ve amaçlarını tanımlamalarında etkin rol oynarlar³⁷. Günümüzde ise televizyon yoğun kullanımı ile bu rolü üstlenmiştir³⁸. Bilgiyi, hazırlayanın ve aktaranın bakış açılarıyla birlikte veren ve dolayısıyla bir anlamda yeniden üreten televizyon, sunduğu stereotiplerle bir taraftan insanlar arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiği, evlilik, adalet gibi sosyal kurumların nasıl tanımlanabileceği, "örnek" yaşam formunun nasıl olabileceği formüle etmektedir³⁹. Özellikle televizyon dizileri ve talk showlar gerçek hayat hikayelerinin anlatıldığı programlar vs. insanların başlarına gelen trajik olayları anlatırken, bir taraftan da izleyenlerin kendi hayatlarıyla empati kurmalarına, karşılaştırmalar yapmalarına neden olabilmektedir. Bu durum da izleyicinin kendi hayatını anlamlandırmasında/tanımlamasında kaynaklık edebilmektedir⁴⁰. Diğer taraftan benzer şekilde yönlendirmeler reklamlarda ve özellikle de moda sektöründe de görülmektedir. "Mükemmel hayat standartlarını", "mükemmel insanın özelliklerini", "mükemmel estetik anlayışı" günümüzde bu sektörler tarafından oluşturulmaktadır⁴¹.

³⁴ Gordon Lynch, *Understanding Theology and Popular Culture*, Blackwell, 2005, s.28-33.

³⁵ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2001, s.314.

³⁶ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Joseph L. Price, "An American Apotheosis", *Religion and Popular Culture in America*, ed. Bruce David Forbes, Jeffrey H. Mahan, University of California Press, 2005, s.195-212.

³⁷ Geertz'in din hakkındaki görüşleri için bkz. Clifford Geertz, "Religion as a Cultural System", *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, New York, 1973, s. 87-125.

³⁸ Televizyonun mit üretmedeki rolü ile ilgili bkz. Yusuf Kaplan, *Televizyon*, Ağaç, t.y., s.84. Ayrıca bkz. Fiske, *İletişim Araştırmalarına Giriş*, çev. Süleyman İrvan, Ankara, Bilim Sanat, 1996, s.104-105, 118-119.

³⁹ Douglas Kellner, "Television, Mythology and Ritual", *Praxis*, 6, 1982, s.132-55

⁴⁰ Arno Schilson, *Medienreligion, Zur religiösen Signatur der Gegenwart*, Tübingen, Francke, 1997, s. 48-49.

⁴¹ Bu konuda yapılan çalışmalarla ilgili olarak bkz. Lynch, *a.g.e.*, s.31.

Din ve popüler kültür arasındaki ilişkileri, modern dünyada popüler kültürün dinin işlevlerini üstlenmesi bağlamında değerlendiren diğer bir yaklaşım ise, popüler kültürü “mistik tecrübe” açısından ele almaktadır. Bu bağlamda özellikle sinema, spor maçları, partileri, rahatlama egzersizlerini inceleyen bazı çalışmalar, dinin insanlara sunduğu bu tecrübelerin günümüzde popüler kültürün insanlara sunduğu alternatif bir “aşkıyla karşılaşma” tecrübesiyle yer değiştirmeye başladığını savunmaktadırlar⁴². Bu “tecrübelerin” birer “dini tecrübe” olarak görülmesi beraberinde insan-Tanrı arasındaki ilişkinin nasıl yorumlandığı, bunun sosyolojik anlamda nasıl incelenebileceği gibi pek çok farklı soruyu gündeme getirmektedir. Dolayısıyla dinlerin bu tip tecrübelerle yaklaşımları açısından da farklı şekillerde yorumlanabilecek bu konu bazı muğlaklıklar içermektedir.

Burada genel hatlarıyla ifade etmeye çalıştığımız din ve popüler kültür arasındaki ilişkiler kuşkusuz bu kadarla sınırlandırılmaz. Günümüzde özellikle “ötenazi, kürtaj, homoseksüellik” gibi tartışmalı konuların hem din hem de popüler kültür tarafından farklı boyutlarda değerlendirilebildiği görülmektedir. Bu bağlamda bazen popüler kültür ürünlerinin insanların düşüncelerini oluşturmada etkin rol oynayabilmektedir. Çok geniş bir alanı kaplayan bu konu, din bilimcileri ve özellikle de din eğitimcileri için yeni araştırma sahalarını gündeme getirmektedir.

Görüldüğü üzere, popüler kültür ve din arasındaki ilişkiler çok farklı karakteristiklere sahiptir. Tüm bu farklılıklara rağmen, verilen örneklerde görüldüğü üzere, yapılan araştırmalar popüler kültürün insanların dini algılayışlarını değiştirmede etkin bir rol oynadığı/oyunabileceğini göstermektedirler. Her ne kadar bu konular üzerinde detaylı analizler yapılmadan, popüler kültür biçimlerinin insanlar üzerinde olumlu veya olumsuz etki yaptığını dair genel bir kanı yürütmek zor görünüyorsa da, yine de bu örnekler başlangıçta yönelttiğimiz “neden popüler kültür din eğitiminin ilgi alanına girer” sorusunun cevabı için bazı ipuçları sağlamaktadır. Bu bağlamda yaptığımız çıkarsamaları üç temel başlık altında toplamak mümkündür:

1. Popüler kültür dini grupların mesajlarını geniş kitlelere yaymak için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Dolayısıyla doğrudan dini eğitim aracı olarak kullanılabilir.

2. Popüler kültür, insanların dini algılarını şekillendirmede açık ve kapalı imalarla etkin bir rol oynayabilmektedir. Dolayısıyla direkt olmasa da, dolaylı yollarla insanların din eğitiminde etkili olabilmektedir.

3. Popüler kültür insanların sosyalleşme, hayatı anlamlandırma veya mistik tecrübeler oluşturma bağlamında etkin bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda dinin insanların hayatındaki yerini tanımlamada din eğitiminin üzerine görevler düşmektedir.

Anlaşılacağı üzere ilk iki başlık konuyu, yaygın din eğitimi ile ilgili ola-

⁴² Bkz. R. Johnston, *Reel Spirituality*, Grand Rapids, MI, Baker, 2000; Laube, *a.g.e.*, s.14-16.

rak popüler kültürde işlenen dini temaların insanların üzerinde nasıl etkili olabileceği üzerinde yoğunlaşır. Üçüncü başlık ise din eğitimi teorisi ile ilişkilidir. Din eğitimi konuyu bir taraftan, burada görüldüğü üzere, konuyu üzerine düşen sorumluluklar bağlamında değerlendirebilir. Kaldı ki din eğitimi, eğitim ve toplum arasındaki ilişkiler üzerinde dururken de temas edildiği üzere, bir taraftan toplum içindeki temel değerleri muhafaza etmeye çalışırken, diğer taraftan da sosyal hayatın gidişini göz önünde tutarak toplumu yönlendirir, diğer bir ifadeyle toplumsal değişimin merkezi unsurlardan bir tanesi haline gelir⁴³. Diğer taraftan da din eğitiminin, bu sorumluluğunu yerine getirebilmede, din eğitiminin içerisinde yaşadığı ortamın bilincinde olması gereklidir⁴⁴. Aksi takdirde din eğitiminin bireylerden kopuk, sadece dini konuları dikte etmeye çalışan bir yaklaşıma sahip olacağı düşünülürse, bu durumun onun hem toplum içerisindeki işlevlerini yerine getirmesinde hem de sağlıklı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesine engel olacağı anlaşılır. Bu da konuyu doğal olarak toplumun yönelimlerini ve bir anlamda da özelliklerini yansıtan bir olgu olan popüler kültürle ilişkilendirir. Her ne kadar tebliğimiz popüler kültür biçimlerinin örgün eğitimde bir araç olarak kullanılabilirliğini kendisine konu edinmiyorsa da, din eğitimi teorisi bağlamında, din eğitimi ve popüler kültür arasındaki ilikiyi tanımlama yolunda bir adım attıktan sonra, ikinci olarak akla gelen soru doğal olarak din eğitiminin popüler kültürü nasıl ele alabileceği, diğer bir ifadeyle popüler kültürün nasıl değerlendirebileceğidir.

4. POPÜLER KÜLTÜRÜN DİN EĞİTİMİ TARAFINDAN NASIL ELE ALINABİLECEĞİ

Yukarıdaki çıkarsamalar, aslında bu sorunun iki açıdan ele alınabileceğini göstermektedir. Bunlardan birincisi, popüler kültür biçimlerinin din için bir tehdit unsuru olarak algılanıp algılanmayacağı, ikincisi ise popüler kültürün din eğitimi açısından kullanılabilirliğini ile alakalıdır. Bir madalyonun iki yüzünü yansıtan bu sorulara kesin bir yanıt vermek mümkün değildir. Bu durumun en önemli nedenlerinden bir tanesi popüler kültür biçimlerinin tek bir yanıt vermeye imkân tanımayacak ölçüde geniş bir yelpazeye dağılmasıdır. Dolayısıyla popüler kültür biçimlerinin kim tarafından, nasıl ve neden üretildiğini tam olarak çözümlemeden din eğitimi için bir tehdit unsuru olacaklarını iddia etmek çok yüzeysel bir yaklaşım olacaktır. Realist bir yaklaşımla, popüler kültür ürünleri tehdit olarak algılansa dahi, popüler kültürün arkasında yatan "ticari" veya "gizli" amaçlardan ötürü dinlerin bir denetim mekanizması kurabilmesi mümkün görünmemektedir⁴⁵. Bu durum popüler bilgisayar oyunları, giyecekler ve hatta takılarda görülen din aleyhtarı, şiddet yanlısı veya sapkın inançlarla

⁴³ Abdurrahman Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, İstanbul, İFAV, 1999, s.97.

⁴⁴ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara, 1990, s.22.

⁴⁵ Bu konuda bakınız Stewart M. Hoover, "Religion in the Media", (Çevrimiçi) <http://www.ismrc.org/english/mediaage.htm>, Son Erişim Tarihi: 15.03.2009.

ilgili sembollerde ve dini haberlerde görülmektedir.

Konuya diğer bir boyutuyla bakıldığında, çeşitli örneklerde görüldüğü gibi, dini sohbetlerin de popüler kültürün bir parçası haline gelebileceği, sinemaların veya moda gösterilerinin de her ne kadar dini sembollerin içlerini boşaltıyor gibi görünseler de, insanları dine yönlendirebileceği de düşünülebilir. Bu durum da, günümüzde popüler kültür ürünlerinin toplumlar arasındaki yayılım hızı ve sosyo-kültürel altyapıları tamamen farklı toplumlarda bile kendilerini gösterebilmeleri dikkate alındığında doğal olarak hangi din ve kültür açısından konunun ele alındığı önem taşımaya başlar. Örneğin Hıristiyanlık açısından Hz. İsa'nın hayatının filmleştirilmesi bir sorun olarak görülmeyebilir ve hatta din eğitimi açısından da desteklenebilir iken, aynı film İslam dini açısından negatif yönde eleştiri konusu olabilmektedir. Bu durum, konunun ikinci boyutunu gündeme getirmektedir. Bu da, popüler kültürün din eğitimi açısından kullanılabilirliğidir.

Bu bağlamda dini grupların geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren bu konuya eğilmeleri üzerine bazı örnekler verilmişti. Bu örneklerin dışında kurumsal dinler bağlamında değerlendirildiğinde, özellikle son yirmi sene de popüler kültürün din eğitiminde kullanılabilirliği konusu hakkında bazı girişimler yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1930'lardan itibaren Roma Katolik Kilisesi'nin konuyu ciddiyetle ele aldığı ve görülmektedir⁴⁶. İlk dönemlerde medyanın olumsuz etkileri üzerine vurgular yapan kilise, zaman içerisinde medyanın insanlar üzerindeki etkileycilik gücünü değerlendirme yolları aramaya başlamıştır⁴⁷. Bu girişimler sadece Roma Katolik Kilisesi sınırları içerisinde kalmamış, diğer kiliselerde de yansımalarını bulmuştur. Kiliseler tarafından yayınlanan konuyla ilgili belgelerin ortak özelliği, çok genel bir ifadeyle, medyadaki bazı yayınların zararlı olabileceğinin, ancak medya aracılığıyla sağlanan geniş imkânların kilise tarafından

⁴⁶ Bu durumun önemli nedenlerinden bir tanesi, kendisini "Tanrı ve insan arasındaki iletişimin merkezine" yerleştiren kilisenin yeni iletişim teknolojileriyle beraber değişen ve popülerleşen dünyada konumlandırma sorunudur. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Franz-Josef Eilers, SVD, *Communicating in Community, An Introduction to Social Communication*, Indore 1996, s.195.

⁴⁷ Eilers, *a.g.e.*, s.195-214. Kilise örneğin 1936'da yayınladığı bir belgeye göre filmlerin ahlaki standartlara göre değerlendirilmesi için bir denetim sistemi geliştirilmesini teklif etmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda kilise tavrını yumuşatarak, öncelikle insanların bilinçlendirilmesi üzerinde durmaya başlamış (1989- Pornografi ve Şiddet belgesi), hatta bu doğrultuda modern dünyada dinin mistik ve doğaüstü yönlerini vurgulayan yayınların insanların dini algılarını değiştirebildiğini vurgulamış ve bu bağlamda diğer dinleri yardıma çağırmıştır (1989-İletişimde Ekümenik ve Dinlerarası İşbirliği belgesi). Daha sonraki dönemlerde ise, medyanın gücü üzerinde durularak bu gücün olumlu bir yöne nasıl çevrilebileceği ve din eğitimi açısından nasıl etkin olarak kullanılabileceği tartışılmaya başlanmıştır. Örn. "Guide for the training of future priests concerning the instruments of social communication", Congregation for Catholic Education of the Vatican, 19 Mart 1986; "Directives concerning the preparation of Seminary Educators", Congregation for Catholic Education, 24 Kasım 1993.

etkin bir şekilde kullanılabileceğinin üzerinde vurgu yapılmasıdır⁴⁸.

Ülkemizde de yakın dönemlerde bu konuda bir girişim yapılmış, 05-07 Kasım 2004 tarihleri arasında Ankara'da toplanan *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi*'nde sesli ve görüntülü yayıncılık üzerinde durulmuş ve dini yayınlar mercek altına alınmaya çalışılmıştır⁴⁹. Her ne kadar kongre içerisindeki bildirimlerde medyanın din eğitimi açısından nasıl kullanılabileceği üzerinde durulmuyorsa da; kongrenin sonuç bildirgesinde güncel durumun olumsuzluğuna dikkat çekilmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplumu din konusunda aydınlatma sorumluluğu vurgulanarak, topluma daha etkin bir hizmet verilebilmesi için müstakil bir televizyon kanalının tahsis edilmesi için altyapı çalışmalarına başlanması gerektiği ifade edilmiştir⁵⁰.

Her ne kadar böyle bir girişim ilk defa bir kongre bildirgesinde yer alıyorsa da, Diyanet İşleri Başkanlığı 1990'ların ikinci yarısından itibaren yapılan açıklamalarda artan nüfusa eski klasik yollarla ulaşarak İslam dinin mesajını iletmenin mümkün olmadığını belirtmeye ve bu bağlamda yazılı, işitsel ve görsel yayın organlarından ve özellikle de radyo, televizyon ve bilgisayarlardan faydalanılması gerektiğini dile getirmektedir⁵¹. Dolayısıyla bir taraftan Diyanet İşleri'nin popüler kültürün temel araçlarından olan medya konusunda eleştirilerini dile getirirken, diğer taraftan da Diyanet TV ile popüler kültür araçlarını din eğitimi bağlamında nasıl kullanılabileceği üzerinde de yoğunlaştığı anlaşılmaktadır⁵².

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dile getirdiği gibi hem İslam mesajının geniş kitlelere yayılması, hem de toplumun yanlış yönlendirilmesi konusunda bir önlem alınması bağlamında böyle bir girişim olumlu karşılanabilirse de, bu noktada konumuzla ilişkili olarak üçüncü ve asıl soru gündeme gelmektedir. Bu soru da, popüler kültürün yapısal özelliklerinden dolayı, bu idealist amacın ne ölçüde yerine getirilebileceğidir. Medya, hem güncel tartışmalarla ilişkisi, hem de popüler kültürün özelliklerini yansıtması açısından bu bağlamda çok güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Özellikle 1960'lardan itibaren kitle iletişim araçları üzerine yapılan tartışmalar iki temel hususu gündeme getirmiştir. Bunlardan birincisi, bu araçlardan özellikle televizyonun insanlar üzerinde kısa süreli etkiler oluştururken, uzun vadede onların fikirlerini, algılarını ve anlayışlarını değiştirmede önemli bir rol oynadığıdır, ki bu konu üzerinde çeşitli vesile-

⁴⁸ Eilers, *ag.e.*, s.216.

⁴⁹ *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi* (05-07 Kasım 2004), Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005.

⁵⁰ "Sonuç Bildirgesi, *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi* (05-07 Kasım 2004), s. 429-30.

⁵¹ Mehmet Nuri Yılmaz, "Din Hizmetlerinde Medyanın Yeri", *Diyanet Aylık Dergi*, ay 6, Ankara, 1996, s. 1.

⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı 2007 tarihinde kanalı faaliyete geçirmeyi hedeflemiş, ancak bürokraside takılan engellerden dolayı, henüz kanal yayına başlayamamıştır. "Diyanet Tv, Rük Engeline Takıldı", *Hyper TV*, 15.03.2007, (Çevrimiçi) <http://www.hypertv.web.tr/default.asp?page=204&habnum=13953>.

lerle tebliğimizde durulmuştur⁵³. İzleyici merkezli bu okumaların ötesinde, ikinci bir husus ise bu araçların yapılarının mesajı aktarmadaki rolüne işaret etmektedir. Bu bağlamda Marshall McLuhan'ın "araç mesajdır" görüşünden yola çıkan medya ekolojisi görüşleri, iletilen mesajın formunun iletilen aracın özelliklerine göre yeniden yapılanmak zorunda kalarak mesajın içeriğinde bazı değişimleri meydana getirebileceğini savunmuşlardır⁵⁴. Bu da, sadece bir takım kasıtlı nedenlerle iletinin yorumlanmasının dışında, mesajı aktaran aracın da mesajın şekillenmesinde etkili olması anlamına gelmektedir. Din eğitimi gibi bir konu gündeme geldiğinde de durumun hassasiyeti ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sadece mesajı üretmelerin değil, mesajı aktaran araçların da özelliklerinin çok iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerekliliği açıktır.

Konuyu daha somutlaştırabilmek için medyanın özelliklerine bakmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda medyanın konuları sembolleştirerek görsel birer meta haline getirmesi, insanların ilgisini canlı tutabilmek için güncelliğini koruma kaygısı, kolay ulaşılabilir ve akıcı olması, sürekli yenilenme zorunluluğu ve bütün bunlarla beraber insanları eğlendirici olmasının gerekmesi ve temelini ticari kaygılar üzerine kurulu olması ister istemez mesajların bu özelliklere göre yorumlanmasına yol açmaktadır⁵⁵. Diğer bir ifadeyle sayılan bu özellikler mesajın içeriğinin oluşmasında etkili olabilmektedir.

Tüm bu özellikler dini yayıncılık bağlamında ele alındığında, doğal olarak yayınların yüzeyselleşmesi, verilmek istenen mesajların anlamını yitirebilmesi ve konuların taraflılıkla ele alınabilmesi gibi hususlar ortaya çıkmaktadır⁵⁶. Diğer taraftan, medyanın eğlence odaklı anlayışı bu tartışmaya yeni bir boyut eklemekte ve Neil Postman'ın da dile getirdiği üzere "dinin televizyon programlarının içeriğini oluşturmaktansa, televizyon programlarının dinin içeriğini oluşturma" tehlikesini gündeme getirmektedir⁵⁷. Her ne kadar burada medya merkezli bir örneklem yapılsa da, benzer durumların diğer popüler kültür biçimleri ve araçları açısından da geçerli olduğu söylenebilir (örn. müzik, eğlence, moda sektörleri). Bu nedenle özellikle popüler kültürün din eğitimi bağlamında kullanılabilirliği tartışıldığında bu hususların göz önünde tutulması gerektiği anlaşılmaktadır.

⁵³ Bu bağlamda özellikle George Gerbner'in yürütücülüğünü üstlendiği Kültürel Belirleyiciler Araştırması önemlidir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. George Gerbner, *Religion and Television: A Research Report*, Philadelphia, University of Pennsylvania, 1984, s.6-91.

⁵⁴ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Neil Postman, *Teknopoli, Yeni Dünya Düzeni*, İstanbul, Paradigma, 2006. Ayrıca medya ekolojisi grubunun web sayfasından konu ile ilgili kaynaklara ulaşılabilir. (Çevrimiçi) http://www.media-ecology.org/media_ecology/readinglist.html, Son Erişim Tarihi: 10.03.2009

⁵⁵ Michael Schibilsky, "Kirche in der Mediengesellschaft", *Kirche und Medien*, ed. Reiner Prevl ve Reinhard Schmidt Rost, Chr. Kaiser Gütersloher, 2000, s.52

⁵⁶ Volker Drehsen, "Religion in den Medien und mediale Religiosität", *Kirche und Medien*, ed. Reiner Prevl ve Reinhard Schmidt Rost, Chr. Kaiser Gütersloher, 2000, s.75.

⁵⁷ Neil Postman, *Televizyon Öldüren Eğlence*, İstanbul, Ayrıntı, 2004, s.138.

SONUÇ

Verilen örneklerden de anlaşıldığı üzere, günümüzde hayatın her alanına yayılmış olan popüler kültür biçimleri farklı formlarda olsa da taşıdıkları dini mesajlar ve anlamlarla bireylerin yaygın din eğitiminde etkin bir rol oynayabilmektedirler. Bununla beraber tüm popüler kültür biçimlerini bir tehdit unsuru olarak algılamak mümkün olmadığı gibi, bu biçimlerin kendi yapısal özelliklerini dikkate almadan din eğitimi açısından kullanmak da mümkün değildir.

Konu üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında ise, yapılan okumalarının genellikle Batı eksenli olduğu görülmektedir. Ancak, tebliğimizin başında da belirttiğimiz üzere Türk toplum yapısının sosyo-kültürel farklılıklarından dolayı, yapılacak araştırmaların farklı sonuçlar ortaya koyacağı açıktır. İleride, din bilimcilerinin yaşadıkları ortamı göz ardı edemeyeceklerinin bilinciyle bu bağlamda disiplinler arası monografik çalışmalara yönelmeleri, konu hakkında daha detaylı yorumlar yapılmasına imkan sağlayacaktır.

Din eğitimi açısından bakıldığında da, benzer bir durumun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle moderniteyle birlikte insanların dini algılarının ne şekilde değiştiği, dini kimliklerin oluşmasında modern dünyada hangi faktörlerin etkin rol oynadığı, bu bağlamda nasıl din eğitimi yaklaşımları/politikaları geliştirilmesi gerektiği gibi sorular üzerinde akademik seviyede detaylı araştırmaların yapılmasını beklemektedir. Bu bağlamda umuyoruz, din eğitiminin neden popüler kültürü ele alması gerektiği ve nasıl ele alabileceği soruları üzerinde durduğumuz bu tebliğimiz, özellikle din eğitiminin modern dünyada kavramsallaştırılmasında dikkate alınması gereken birçok husus bulunduğunu hatırlama açısından ileride yapılacak çalışmalara katkıda bulunacaktır.

Prof. Dr. Cemal TOSUN: Çok teşekkür ediyoruz Sayın Ayşe Hanım'a. Gerçekten bu bizim için, çoğumuz için belki her gün televizyonları izlerken aklımıza gelen, soru olarak takılan ama sistemli bir şekilde araştırılması ihtiyaç duyulan bir alan özellikle. Son olarak kendilerine ben çok teşekkür ediyorum. Şimdi sözü, hemen müzakere için Dr. Ertan Özensel'e veriyorum. Buyurun.